



STABIL VINYL - mellanhjulet snurrar igen



Japanerna vårdar sina mellanhjulsskivspelare. Svenska byggentusiaster också, för ett mer medryckande ljud får man leta efter. **Text** Meyer-Lie **Bild** H&M

Visst är det komiskt hur vissa kan bli provocerade av skivspelare och vinyl. Väldigt provocerade. Vi har hört talas om handgemäng över vinylen och att det bara är teknikfientlig nostalgi att fortsätta med det där sprakande stenåldersljudet. Det är i synnerhet de något äldre ljudivrarna som tar till brösttoner och vidhåller att vinylen var uträknad redan på 1980-talet då CD:n kom. För att inte tala om idag när vi har 24-bitars HD-ljud. Visst, LP-konvolut är tjugigare än futtiga CD-omslag eller allt otåligt bladdrande på pekskärm, men då handlar det inte om ljudåtergivning.

Nej, i kritikernas ögon eldas dagens vinylvurm på av hipsters med DJ-komplex som vill ha retrocoola inredningsaccessoarer. Så säger de. Men tro oss, man behöver inte vara en bakåtsträvare för att fatta vilka kvaliteter vinyl fortfarande har att erbjuda. Därför är det roligt att dagens hifi-scen är så härligt paradoxal och helt fräckt låter oss växla mellan digitalt strömmad musik från nätet för att i nästa sekund gå all-in analogt och spela upp samma musik på LP på en utrangerad mellanhjulsspelare från 1960-talet. Kanske via förstärkare med rör från 1930-talet eller en hi-tech klass D-förstärkare till hornhögtalare från 50-talet eller digitalaktiva och DSP-korrigerade minimonitorer. Visst blir man glad!

Lika glad och överraskad blir man också när man som jag börjat botanisera i vinylen efter många heldigitala år. Lite sent jag vet, men själv har jag tidigare tyckt att vinylens alla avigsidor stått i vägen för ljudupplevelsen. Ni vet, sprak, knaster, skivmuller, felsparning och usla gravyrer.

Men själv fick jag en rejäl tankeställare vid en livad demo av **Vertere Acoustics** hos Stockholmsbutiken **HiFi Art**, då grundaren **Touraj Moghaddam** visade nya tonarmen **SG-1 TPA**. Det var en omtumlande upple-

velse som visade upp vinylen med en sällan hörd kombination av finess och brutal sprängkraft. Knaster, sprak och felsparning hörde jag liksom aldrig.

Men det var bara början. Nästa chock ruvade på redaktionen: en nyservad och radikalt avskalad **Garrard 401** signerad **Alan Ericsson**, en trogen läsare som välvilligt erbjöd sig att låna ut sin klenod med tonarmar och allt. Jodå, vi vet vilken kultstatus mellanhjulsspelare och då särskilt föregångaren **Garrard 301** från 1954 har bland styvnackade vinylentusiaster. Inte minst i Japan, där **Garrard** och **Lenco** för att bara inte tala om tyska **EMT**, skivspelarnas Heliga Graal, har fanatiska anhängare som betalar rundhänt också för uttjänta exemplar.

Skivspelare med mellanhjulsdrift, engelskans *rim-* eller *idler drive*, kom långt före remdriften och bygger på att man låter ett gummihjul driven av en stark motor, ligga an på skivtallrikens ytterkant. Tekniken var mycket vanlig i radiosammanhang, eftersom den starka kopplingen mellan tallrik och en råstark motor gav mycket korta starttider. På 1970-talet konkurrerades mellanhjulet ut av ännu snabbare direktdrift, alltså där tallriken är en del av själva motorn. Men trots många tekniska fördelar har direktdriften aldrig tävlat ljudmässigt med mellanhjulet bland entusiasterna, främst beroende på att hastighetsservo ofta lidit av ett snabbt svaj kallat "flutter" eller kuggning.

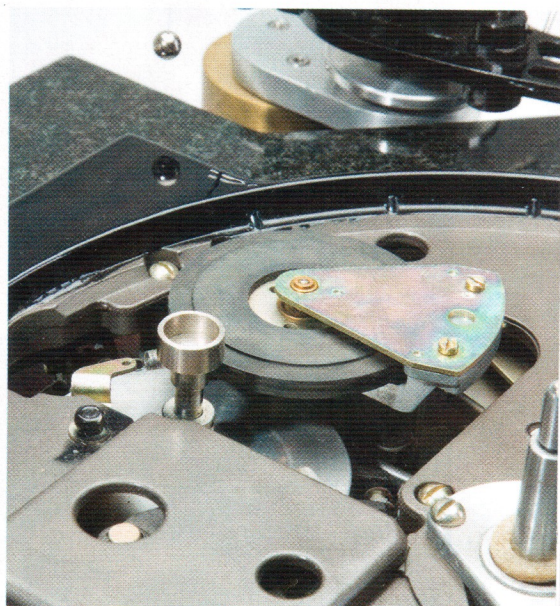
Att **Linn**-ägaren **Allan** kom in på mellanhjulsspelare var en slump och från början handlade det inte om **Garrard** utan **Lenco**. En vän frågade honom nämligen om han inte kunde hjälpa honom med hans gamla **Lenco L75** som slutat fungera. Vännen hade kontaktat flera servicefirmor, men alla hade dömt ut spelaren och att den inte gick att laga. Vännen hade därför skaffat en billig **Sonyspelare** istället, men ljudet var eländigt och han saknade sin gamla **Lenco**.



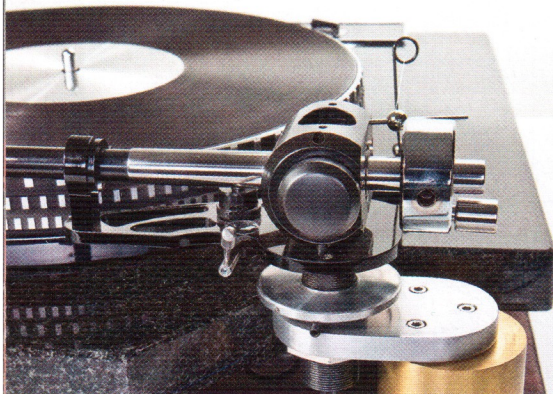
Tonarmen sitter stabilt på en massiv mässingscylinder och monteringsplatta i tjockt aluminium, allt med dämpande mellanskikt av kork.

Bara några dagar senare fick **Alan** av ett ödet's nyck syn på en **Lenco L78** i en container på sin hemgata. Den var i dåligt skick, men kanske gick det att plocka reservdelar till vännens defekta **L75:a**? Vål hemma plockar han isär spelaren, slängde lådan, locket, tonarm med mera, men då han ser chassiet med den starka motorn, lagret och tallriken, får **Allan** impulsen att försöka fixa till något bättre än originalet.

– Jag hade läst att gamla mellanhjulsspelare är långt mycket bättre än sitt rykte. De blev visserligen utkonkurrerade av remdriften, men om man kan eliminera gamla svagheter som rumble och vibrationer sägs de låta minst lika bra som remdrivna spelare. Ofta mycket bättre. Mer musikaliskt. →



Här syns det stora mellanhjulet i gummi som driver tallriken mot insidan. Mellanhjulet drivs i sin tur av en råstark motor vars motoraxel syns vid hjulets vänstra kant.



Armröret hos massiva Origin Live Illustrious kombinerar fem olika material för att hindra resonanser och mikrovibrationer. Kullager i horisontalplanet, men en dubbel 1-punktlagring i vertikalled för minimal friktion. Notera en extra, lågt placerad motvikt.

Just musikaliteten är det många som vittnar om och orsaken sägs vara en mer direkt och fast drivning av tallriken jämfört med den ofta lite sega och degiga remdriften. Får man bara bukt med störnivåerna, ger mellanhjulet med sin betydligt starkare motor och större vridmoment, en helt annan stabilitet så att skivan inte bromsas av pick-upnålens rörelser vid starka musikpassager. Just det här sista menar många är orsaken till mellanhjulets omvittnade musikalitet.

Parallellt med Lenco-spelare bestämde sig Alan för att försöka hitta en Garrard 401, en spelare han en gång i tiden ägt och alltid ångrat att han bytt ut mot en Linn LP12. Så när han kom över ett exemplar på engelska eBay började renoveringsarbetet på allvar. Motor, tallrik och chassi var genomgående i gott skick, men lagret förbättrades med ett bronskit från tyska Analogue Tube Audio.

– Grundidén var att helt slopa låda och istället bygga ett öppet men tungt ”skelett-chassi” och mekaniskt separera drivverk och tonarm från varandra.

Tanken är alltså att så långt det är möjligt eliminera vibrationer och resonanser, varför chassi med tallrik och motor är monterat i en 30 millimeter tjock granitskiva och under den en massiv, 40 millimeter tjock träplint med socklar i massiv mässing för tonarmarna. För varför inte göra plats för två, när han ändå var igång?

Efter att ha laborerat med olika lösningar valde Alan en helt styv koppling med tre stadiga mässingsfötter från amerikanska Mapleshade Audio. De resoanslöda fötterna har dessutom små, spetsiga anliggningsytor för minimal mekanisk överföring. Den här typen av mekaniskt helt separerad lösning gör att man kan komma mycket långt i att

Ortofon Per Windfeld, en av danska firmans bästa MC-pickuper. Kropp i ställegering, nålarm i bor, diamantnål i Replicant 100-slipning och spolar i guldbelagd monokristallin (8N) koppartråd.



eliminera de gamla mellanhjulspelarnas främsta nackdel, rumbelnivån.

Men det finns en hake: helt stumma konstruktioner blir mycket känsliga för stomburna vibrationer. Efter diskussioner och goda råd från svenska **Solid Tech** valde Alan att ställa hela spelaren på fyra fjädrande **Discs of Silence** med dubbel uppsättning fjädrar.

I samma anda av mekanisk stabilitet valde Alan att använda stadiga, kullagrade tonarmar från engelska **Origin Live**. En billigare (näja) 10.000-kronorsmodell, **Zephyr**, blev monterad med firmans pickup **Aladdin**, en moving iron-pickup tillverkad för Origins räkning av **SoundSmith** och en hybrid av tre olika pickup-modeller. Moving iron har fördelen av att ha utnivå som en MM-pickup, men lika låg rörlig massa (nål/nålarm) som hos en MC-pickup. Det bästa av två världar alltså.

Andra armen blev den dubbelt så dyra **Illus-**

trious MK.3C med en ännu dyrare pickup: **Ortofon Per Windfeld**, en raffinerad MC-pickup för runt 30.000 kronor. Tala om ett analogt smörgåsbord med extra allt!

Skälet till den överdådiga arm/pickupkombinationen var att Alan har en **Linn LP12** med **Illustrious** och **Ortofon Rohmann** som referens. Trots den motelden har han ofta föredragit mellanhjulspelaren. Särskilt **Zephyr** armen och **Aladdin**-pickupen, som enligt hans mening slår LP12:an, trots den senares finare arm och pickup.

Inte precis ovetandes om alla invändningar som finns mot att ha ett roterande gummihjul hårt kopplat till tallriken som hos Garrard, var jag mer än lovligt skeptisk mot Alans skapelse. Handlade det inte om en grotesk snedprioritering att kombinera en lyxigt sofistikerad MC-pickup i en finmekanisk pre-

cisionsarm med ett gammalt tröskverk från mitten av 1960-talet? Drivverket skulle väl motverka hela idén med precisionsavläsning? Trodde jag ja! Jag kan säga det med en gång: att lyssna på vinyl med Alans 401:a är en märklig upplevelse. Redan den billiga arm/pickup-kombinationen ger musiken stabilitet, fysisk tyngd och ett musikaliskt driv så att man får gåshud och måste nypa sig hårt i armen!

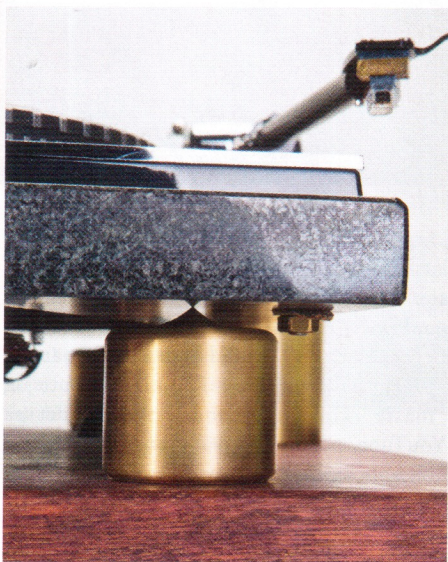
Jodå, jag har lyssnat på en hel del spelare under årens lopp, men senast jag hörde något lika stadigt pådrivande handlade det om spelare för sexsiffriga belopp, med massiv tallrik och svänghjul. Med Alans avskalade 401:a släpper musiken inte greppet om dig och skivorna känns plötsligt sprickfärdiga av intensitet! Vilken energi! Vilken närvaro! Vanliga sömniga 33-varvare lät i ett slag som halvfartsgraverade 45:or!

Varför hade ingen berättat det här tidigare? Okej, kanske har jag lyssnat för mycket på strömmad datormusik på sistone och att chocken och skillnaden därför blev större, men även jämfört med den 24/192-musik vi brukar ha som testmaterial, rädde det ingen som helst tvekan om att Garrard och Origin Live gör något alldeles extra med närvaron i musiken. Visst fanns det missljud, men det kommer mest från skivorna i sig, inte så mycket från spelaren. Och det finns ett betvingande lugn i Alans modifierade Garrard som man inte kan annat än att kapitulera inför!

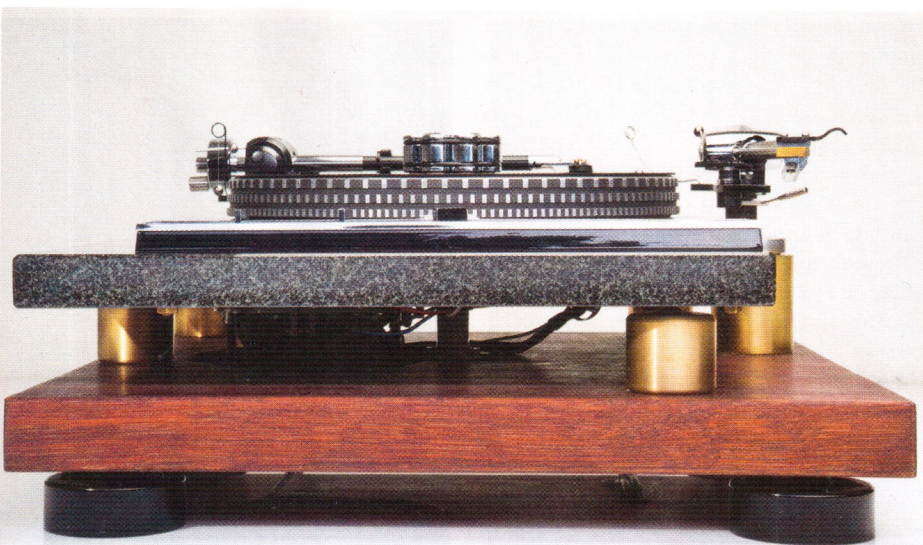
Tonarmskombinationerna då? Ja, Ortofon-kombin är tveklöst mer raffinerad och ger större, mer tredimensionellt djupperspektiv (inte minst med Bremen 3D8-högtalare!) som inte den billigare duon mår. Men svårartan, dynamiken och den medryckande spelglädjen gör att man gärna går tillbaka till **Zephyr** och **Aladdin**.

Så nu förstår vi varför japanerna betalar så mycket för en Garrard! Och varför spelarna går i arv!

H&M



Stenplinten vilar på tre rejäla och tunga stöd av mässing. För att minimera anliggningsytan och agera mekanisk diod har stöden en spets i ena änden och tre i den andra. Bredvid de klurigt fjädrande "Discs of Silence".



Utrustning

Skivspelare Garrard 401 från 1960-talet
Tonarmar Origin Live Illustrious och Zephyr
Pickuper Origin Live Aladdin (MI) och Ortofon PW (MC)
Tallriksmatta Origin Live
Plinstöd Mapleshade Triplepoints (mässing)
Fjädrande fötter Solid Tech Feet of Silence
Grammofonsteg ASR Mini Basis Mk3
Försteg Audionet MAP V2
Slutsteg Burmester 956 Mk.2
Högtalare Focal Aria 926, Bremen 3D8

Info

Ni som blivit nyfikna på byggprojekt, kan kontakta Alan Ericson på elektronikprovings- och certifieringsföretaget Norco International AB.
 alan.ericsson@norco.se
 Tel. 070-633 8094